

Akademik Slaven Barišić

VAŽNOST OBRAZOVANJA UČITELJA I PREDMETNIH NASTAVNIKA

U posljednje je vrijeme interes akademske javnosti usredotočen na žustre rasprave o NOK-u i HNOS-u, odnosno o dokumentima kojima se u prvom redu reguliraju nastavni sadržaji predvisokoškolskog obrazovanja. Dobar odabir nastavnih sadržaja je nedvojbeno iznimno važan element uspješnosti školskog sustava o čemu smo se uvjerali u prvom dijelu današnjeg skupa. Organizatori ovog okruglog stola međutim podvlače i veliku važnost uloge učitelja i nastavnika, ovdje ćemo ih skupno zvati predavači, u postizanju visoke kvalitete školstva pa su odlučili pokrenuti i temu njihove izobrazbe.

Sasvim uvodno želim naglasiti kako bi bilo iluzorno očekivati da se rasprava o prevažnoj temi naobrazbe učitelja i nastavnika, koja kod nas traje od samog osnutka učiteljskih studija 1775. godine, apsolvira ovim okruglim stolom. Stoga, u prvom redu želim iskoristiti ovu prigodu za pokušaj utvrđivanja osnovnih odrednica i nabrojanje krupnih dilema buduće rasprave koju HAZU namjerava provesti zajedno s hrvatskim sveučilištima. Stoga mi u tom sklopu dozvolite nekoliko izrazito jednostavnih riječi.

Primijetimo ponajprije da se kod nas umjesto pojma sustava predvisokoškolskog obrazovanja, koji se uvriježio u europskoj praksi, još uvijek često upotrebljava pojam odgojno-obrazovnog sustava. Zato nam prije svega treba precizni dogovor o tome koja je uloga škole, odnosno učitelja i nastavnika u odgoju mladih. Čl.63 Ustava RH izričito kaže: "Roditelji...imaju pravo da samostalno odlučuju o odgoju djece." Pod obiteljskim se odgojem u prvom redu podrazumijeva svjetonazorski odgoj, koji se u hrvatskoj praksi najčešće svodi na odnos prema religiji. S druge strane djeca se u školi po prvi put susreću s organiziranom društvenom cjelinom i zato je neizbježna i poželjna uloga škole da ih odgaja kao odgovorne članove društva, konkretno, hrvatskog demokratskog društva. Glavne značajke takvog društva bi trebale biti tolerancija i međusobno poštovanje u zajedništvu, nasuprot nametanja većinskog mišljenja manjinskom ili pak obratno, te dobro uravnotežen odnos pojedinca i društvene cjeline. Takvo poimanje uloge školskog odgoja na dubinski način određuje ulogu nastavnika u školovanju djece kao i ulogu sveučilišnih nastavnika u školovanju učitelja i nastavnika. S opisanom, ustavom

utemeljenom ulogom školskog odgoja trebali bi se gotovo svi slagati, osim možda nekolicine nostalgичnih slijednika svojevjremene nesretne reforme srednjeg školstva, koja je kroz školski odgoj željela utjecati na svjetonazorska opredjeljenja učenika.

Čim smo se tako složili o ulozi pedagogije, psihologije i sociologije u školskom odgoju mladih, odnosno u naobrazbi njihovih učitelja i nastavnika, lakše će nam se biti dogovoriti o strukturi obrazovanja predavača u dijelu koji se odnosi na njihova stručna znanja, primjerice na znanja hrvatskog jezika i matematike. Ponajprije, da bi ga mogli prenositi predavači moraju imati odgovarajuće stručno znanje, poželjno šire i dublje od onog koje trebaju prenijeti. No uloga stručnog znanja predavača nije samo u tome da ga se dobro prenese, nego, što je ključno, da kod samog predavača razvije stvarnu intelektualnu kritičnost, odnosno samosvijest onog koji zna, ali još više, intelektualnu skromnost onog koji je svjestan ograničenosti ljudskog znanja. Takvi će visoko-obrazovani predavači ne samo moći ispunjavati zahtjevne zadatke pri utvrđivanju kognitivnih sposobnosti mladih, u razvoju njihovih posebnih darovitosti ili prevladavanju posebnih teškoća, nego će ujedno biti otporni na primitivne ideološke manipulacije učiteljstvom kakvih je bilo u prošlosti. Napose, pristup učenicima individualiziran kroz zajedništvo u radu učenika i takvih predavača razlikuje se od individualizacije kroz ideju da "dijete samo konstruira znanje", koja kod mnogih učenika može poticati lijenost, sebičnost i samoživost, te rastvarati njihov osjećaj odgovornosti za opću dobrobit sredine koja ih školuje.

Sam pak prijenos stručnih znanja zahtjeva ne samo posjedovanje znanja nego i metodiku prijenosa tih znanja. Metodike su prvenstveno vezane sa strukama po kojima se ljudsko znanje organiziralo. To nalaže da se metodike drže što bliže matičnim strukama i slijede njihov razvoj. Suprotan model u kojem se pojedina struka pojavljuje putem svoje metodike samo kao ilustracije pedagogije shvaćene kao meta-znanosti, pokazao se naime neuspjelim zbog preslabog unosa struke, odnosno zbog podbačaja u realnim potrebama učenika za konkretnim znanjem. Potreba bliskosti struke i njene metodike koja se čini neupitna ima međutim značajne organizacijske implikacije u obrazovanju predavača, pa o optimalnim rješenjima treba ozbiljno razmišljati, napose uzimajući u obzir mogućnosti svakog sveučilišta pojedinačno.

Navedeni problemi utvrđivanja prikladne ravnoteže između obiteljskog i školskog odgoja i obrazovanja, a u školskom obrazovanju između pedagogije, psihologije, sociologije u odnosu prema metodici i struci, posebno su jako izraženi u naobrazbi učitelja razredne nastave. Naobrazba svakog učitelja razredne nastave mora biti vrlo široka jer je on kroz četiri godine nosilac ukupnosti dječjeg obrazovanja. Zbog svoje širine ta naobrazba često pruža nedovoljan uvid u dubinu i kompleksnost cjeline ljudskog znanja, a da sam učitelj toga nije dovoljno svjestan. U mnogim razvijenim zemljama tom se nedostatku pokušava doskočiti organiziranjem naobrazbe učitelja po konsekutivnom modelu. Kandidat za učitelja ponajprije studira bilo koju sveučilišnu disciplinu, u pravilu kroz tri godine, kako bi bar na jednom primjeru postigao određenu stručnu dubinu i time stekao odgovarajuću intelektualnu zrelost i kritičnost. Dvije završne godine zatim su uglavnom posvećene standardnom učiteljskom obrazovanju, s naglaskom na pedagogiji s didaktikom i dječjoj psihologiji. Alternativno, učitelji se u svijetu obrazuju po simultanom modelu u kojem se stručni sadržaji obrađuju istovremeno s pedagoškim i psihološkim. Povijesno gledano kod nas i u svijetu, taj se model razvio jednostavnim ekspanzivanjem klasičnog višeg dvo- ili trogodišnjeg učiteljskog studija na četiri odnosno pet godina, ali, bar koliko je meni poznato, ni u jednoj slučaju nije ni pokušao niti uspio ostvariti kritični uvid u neku struku. Zato je ne tako davno u Hrvatskoj preporučeni i simultani model učiteljske naobrazbe s pojačanim studijem odabrane struke. On je učiteljima pružao kritičnu informaciju o toj struci, ali ne u mjeri koja bi ih činila jednako kvalitetnim predavačima kao što su to odgovarajući predmetni nastavnici. No, zbog konfuzije između informativnosti i operativnosti u posjedovanju stručnih znanja, kojoj su obilno doprinosile i razne hrvatske prosvjetne vlasti, taj mješoviti model obrazovanja učitelja, iako originalan i vjerojatno zanimljiv sve do svjetske razine, podbacio je u hrvatskoj obrazovnoj praksi, pa je iz nje praktično nestao. To ipak ne znači da tako stečena iskustva ne treba razmotriti s ostalim iskustvima u našim budućim raspravama o naobrazbi učitelja.

Nasuprot obrazovanja učitelja, obrazovanje predmetnih nastavnika riješeno je u Hrvatskoj na razmjerno stabilan način preko jedno- i dvopredmetnih profila, koji su prisutni na filozofskim fakultetima od njihova osnutka. Iako uveden u prirodoslovlje i matematiku pred četrdesetak godina kao pomoćni model prikladan za zapošljavanje u

malim školama karakterističnim za Hrvatsku, sadašnji se dvopredmetni model ubrzo afirmirao kao razmjerno kvalitetno rješenje u svim školama i disciplinama. Tekuća demografska kriza koja u Hrvatskoj smanjuje brojeve upisanih učenika sigurno ne podstiče izmjene u tom već dominantno dvopredmetnom modelu obrazovanja predmetnih nastavnika. Za jednopredmetne profile obrazovanja nastavnika može se pak reći da stručnom kvalitetom nedovoljno odskoču od dvopredmetnih, pa se zadovoljavanje doduše neopravdano rijetkih visoko-zahajevnih školskih potreba u predmetnom obrazovanju u pravilu provodi nastavnicima čisto stručnih profila. Ove potonje nastavnike, a u manjoj mjeri i one jednopredmetne ili dvopredmetne, obilježava gotovo nikakvo, odnosno razmjerno skromno pedagoško i psihološko predznanje. Ako kod učitelja razredne nastave ima možda previše pedagoških, psiholoških i socioloških sadržaja, ima ih možda premalo kod predmetnih nastavnika. Dodatni prostor za rješavanje ovih pitanja otvorio se bolonjskim uvođenjem pete godine u obrazovanje učiteljskih, nastavničkih i stručnih profila pa bi trebalo vidjeti koliko je iskorištena ta nova prilika za poboljšanja kvalitete obrazovanja naših učitelja i nastavnika.

U traženju rješenja svih nabrojanih problema i još nekih jednako važnih koje se u ovom kratkom osvrtu nije stiglo ni spomenuti, treba prije svega uvažavati nacionalni interes nasuprot užih interesa sudionika u procesu obrazovanja. Naime, svako insistiranje na uskim interesima u obrazovanju, svaka zloupotreba obrazovanja u uske ideološke svrhe i svi slični postupci jednostavno vode mlade generacije u propast. Stoga je na našim prosvjetnim vlastima velika odgovornost da se to izbjegne. Naročito, ne treba ponavljati grješke koje su činjene u prošlosti. Obrazovne grješke sa sličnim je posljedicama činio i Zapad u potrazi za visokim profitima, izvozom svoje proizvodnje na Daleki Istok, uz deaktiviranje i hedonizaciju svoje mladeži. Rezultat toga su sad već svima vidljive teškoće Zapada, kojem i mi ponovo pripadamo, da održi neupitnom svoju stoljetnu prednost u generiranju novih znanja, posebno u prirodnim znanostima i visokim tehnologijama. Taj neuspjeh vodećih zapadnih krugova ugrožava i sam opstanak naše civilizacije u tekućem svjetskom tržišnom i vojnom natjecanju. Zato se odmah treba prihvatiti rješavanja problema u našem obrazovanju, jer koliko god smo mali, naša rješenja mogu biti i od općeg interesa, mogu pomoći da sva mladež bude sretnija, a ovaj svijet bolji. Nikada se naime ne zna koje će zrno prvo proklijati i gdje će to biti.